

Megkésett emlékezés dr. Lux Gyulára

HADOBÁS SÁNDOR

2007-ben volt ötven esztendeje annak, hogy elhunyt *dr. Lux Gyula* tanár, nyelvész, oktatásszervező, a dobsinai és a dél-szepesi német nép és nyelv jeles kutatója. Akkor sajnos megfeledeztünk a jubileumról, amit megkésve most kívánunk jóvátenni az itt következő rövid élet- és pályarajz közlésével.

Lux Gyula 1884. április 20-án született a *Dobsina* és *Rozsnyó* között, a *Sajó* partján fekvő *Henckón* (*Gömör megye, ma Hencokovce, Szlovákia*), németajkú családban. Itt járt elemi iskolába, a négy polgárit *Dobsinán* végezte, majd a losonci tanítóképzőben szerzett pedagógus-oklevelet 1902-ben. Ez év októberétől 1904 májusáig a szlovákok lakta *Kenyőn* (*Trencsén megye, ma Kšinná, Szlovákia*) tanított és az evangélikus egyház kántori teendőit is ellátta. Innen *Budapestre* vezetett az útja, ahol a *Pedagógiumban* (polgári iskolai tanárképző főiskola) a nyelv- és történettudományi tantárgyak oktatására nyert képesítést 1907-ben. Az *Apponyi Kollégiumban* fejlesztette tovább tudását, aminek eredményeként 1909-ben magyar-német szakos tanítóképző-intézeti tanárrá avatták. Későbbi pályafutása egyre magasabb szinten ehhez a képzési területhez kötődött.

1909-től 1914-ig *Kolozsváron* előbb helyettes, később segéd-, végül rendes tanár. 1914 júliusában megnősült. Svájci nászútjáról hazarendelték katonai szolgálatra. A losonci 25. gyalogezredbe, onnan az első világháború harctereire, az orosz és az olasz frontra került. 1918. november végén hadnagyi rangban, három kitüntetéssel szerelt le.

Ettől kezdve budapesti pedagógusképző intézetekben tevékenykedett a német nyelv elismert tanáráként és a szakmai események szervezőjeként. Főhivatása mellett egyre fontosabb tisztségeket töltött be a kor oktatási rendszerében (*az Országos Közoktatási*

Tanács tagja, a *Tankönyvügyi Bizottság* előadója, német nyelvi, majd általános tanfelügyelő, a nyári német nyelvű tanítói továbbképző tanfolyamok vezetője stb.) Mindeközben gazdag irodalmi munkásságot folytatott: nyelvtanokat, szakkönyveket adott közre, továbbá számos ismeretterjesztő, módszertani, nyelvészeti cikket és tanulmányt, recenziót publikált (*Család és Iskola, Magyar Tanítóképző, Polgáriskolai Tanáregyesületi Közlöny, Magyar Pedagógia, Néptanítók Lapja, Katholikus Iskola, Századok* stb.). 1933-ban a szegedi egyetemen doktori címet szerzett. 1940-től tanügyi főtanácsosként az általa szervezett *Magyar Királyi Állami Németnyelvű Tanítóképző Líceum* igazgatója. Innen vonult nyugdíjba 1944. szeptember 1-én. 1957-ben hunyt el *Budapesten*, 73 éves korában. Napjainkban már csak a legszűkebb szakmai körökben tartják számon a nevét és életművét, annak ellenére, hogy *Donáth Péter* az 1990-es években egy könyvet és két tanulmányt szentelt személyének, a kaposvári *Bencéné Fekete Andrea* pedig egyetemi szakdolgozatának témájaként választotta *Lux Gyula* nyelvoktatói és intézményszervezői munkásságát, emellett életrajzi cikkeket is írt róla.

Megismertük a pedagógus, az oktatásszervező és a nyelvész *Lux Gyulát* – de volt egy olyan vonulata is fáradhatatlan munkálkodásának, amelyről eddig nem esett szó. Ifjú korától élete végéig nagy szeretettel, sokoldalúsággal és szakértelemmel kutatta kedves városa, *Dobsina* (amely nem csak polgáris diákéveinek színtere volt, hanem apai ágon a családi kötelékek is ide fűzték; édesanyja *Szepesremetéről* származott), valamint népe, a gömöri és a dél-szepesi németség eredetét, múltját. E témákban született tanulmányai és könyvei máig alapvető jelentőségűek. Többségük még 1945 előtt látott napvilágot, de két legfontosabb munkája, amelyek nevét a német nemzetiségi kutatás terén *Európa-szerte* ismertté tették, már csak halála után, külföldön kerülhetett sajtó alá.

Dobsina és a *Szepesség* déli részének német telepesei az ottani gazdag érctelepek kiaknázása céljából bányászokként kerültek hozzánk valamikor a középkorban. Szülőföldjükről magukkal hozták és új hazájukban gyorsan meghonosították sok nemzedéken át kikristályosodott szakmai tudásukat, miközben hűséggel őrizték az

idők folyamán sajátos változásokat mutató anyanyelvüket, ősi szokásaikat és hiedelmeiket. *Lux Gyulának* a nevezett városra és területre vonatkozó honismereti munkássága ezért a bányászattörténeti kutatások szempontjából is megkerülhetetlen, hiszen bármiről ír, közvetve vagy közvetlenül a németajkú bányászlakosság múltjára vet világot a különböző tudományágak (történelem, nyelvészet, néprajz, statisztika stb.) eredményeinek komplex hasznosításával. Publikációinak értékét növeli, hogy sok évtized távolából is pontosak, megbízhatóak és magas színvonalúak, a szóban forgó tárgykörben tulajdonképpen máig a legjobbak. (Éppen ezért furcsának találjuk, hogy a magyarországi németiséggel foglalkozó újabb munkák általában nem vesznek tudomást róluk.)

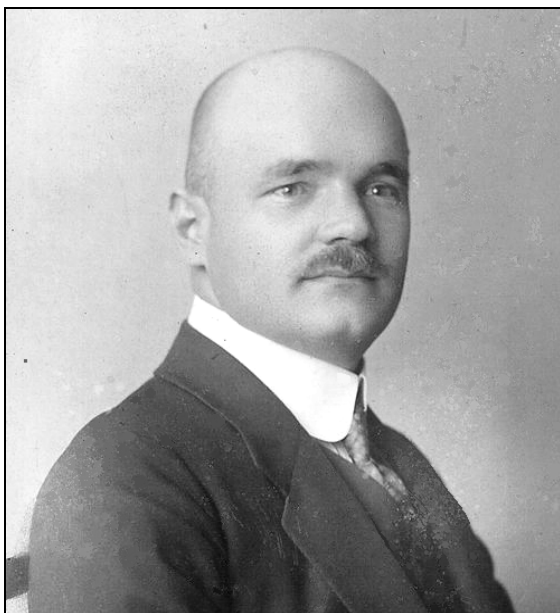
Vessünk néhány pillantást a szempontunkból legérdekesebb három művére! (Részletes könyvészeti adataik alább megtalálhatók.)

Az 1938-ban megjelent településtörténeti munkája az írásos adatok híján a nyelvtudomány segítségével tesz biztató kísérletet a dél-szepesi és a dobsinai németek, vagyis a helyi bányásznép és kultúra származásának tisztázására. Véggövetkeztetései kiállták az idő próbáját, lényegesen többet, újabbat a későbbi kutatás sem tudott hozzátenni *Lux* eredményeihez. Mivel ma már könyvészeti ritkaságnak számít, a rudabányai *Érc- és Ásványbányászati Múzeum* 2004-ben reprint kiadásban publikálta a kis kötetet. Aktualitását igazolja, hogy még napjainkban is felbukkannak azok a minden alapot nélkülöző állítások, miszerint a dobsinai németek (az úgynevezett „*bulénerek*”) az ókorban e tájon élt germán törzs, a *kvádok* maradékai.

Az 1959-ben *Münchenben* (természetesen németül) kiadott *Dobsina-monográfiája* kiváló összefoglalása mindannak, amit a településről és lakóiról a különböző szakterületek kutatásai addig eredményeztek. Különösen értékes a könyv megírásának idejéig (azaz az 1950-es évek közepéig) csaknem teljes, többszáz címet tartalmazó bibliográfia. Magyarországon valószínűleg csak néhány példány lehet a könyvből, ezért a hazai kutatás csak korlátozottan tudta hasznosítani.

Az 1961-ben ugyancsak *Nyugat-Németországban* publikált dobsinai nyelvjárási szótára az utolsó pillanatban rögzítette a bulé-

nerek sajátos szókincsét. (Előtte 1909-ben az ugyancsak dobsinai származású *Mráz Gusztáv*, utána pedig 1980-ban az eperjesi egyetem tanára, *Juraj Valiska* publikált hasonló munkát.) Az adatok gyűjtését *Lux* valószínűleg évtizedeken keresztül folytatta, s még a dobsinai németiség tragikus szétszóródása, felmorzsolódása előtti időszakban készülhetett el a szótár törzsanyaga. A második világháború után már nemigen volt lehetősége a kutató- és gyűjtőmunkára. Az 1950-es évek első felében végezhette el a sajtó alá rendezés időigényes feladatát.

Lux Gyula az 1920-as években.

Hogy az utóbbi két könyv kézírata miként jutott külföldre, nem tudjuk – erre feltehetően már csak a szerző 1957-ben bekövetkezett halála után, családtagjai vagy a német nyelvvel foglalkozó szakemberek révén kerülhetett sor. Ennek köszönhető, hogy *Lux Gyula* neve és értékes munkássága örökre ismertté vált a külföldi szakmai körökben. Ne feledkezzünk meg róla itthon sem!

Lux Gyula fontosabb munkái

Könyvek

- A német nyelvtanítás módszere.* Bp. 1923. (Polgáriskolai módszertanok I.)
- A modern nyelvek tanulása és tanítása.* Miskolc, 1925. Klein, Ludwig és Szelényi.
- A nyelv. Nyelvlélektani tanulmány.* Bp. [1927.] Athenaeum, 134 old.
- Modern nyelvoktatás.* Előszó: Koszó János. Bp. 1932. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 172 old.
- Nyelvi adatok a délszepesi és dobsinai német nép településtörténetéhez.* Bp. 1938. 110 old.
- Dobschau. Eine deutsche Sprachinsel im Karpatenraum.* München, 1959. Südostdeutsche Kulturwerk, VIII, 166 old. 12 tábla.
- Wörterbuch der Mundart von Dobschau (Zips).* Marburg, 1961. Elwert, 206 old. 2 térkép. (Deutsche Dialektographie 52.)

Tanulmányok

- Dobsina településviszonyai. = *Föld és Ember*, 2. évf. 1921. 129-137. old.
- Téves adatok Dobsina településtörténetéről. = *Egyetemes Philológiai Közlöny*, 1933. 7-8. sz. 165-170. old.
- Dobsina településének és birtoklásának története. = *Turul* 48. évf. 1934. 3-4. sz.
- Dobsina város népességi statisztikája. = *Magyar Statisztikai Szemle*, 13. évf. 1935. 12. sz. 1055-1079. old.
- Siedlungsgeschichte und Rechtsverhältnisse der Stadt Dobschau-Dobsina. = *Ungarisches Jahrbücher*, 1935. 259-295. old.
- Westdeutsch-ostmitteldeutsch-bairische Volkstumsmischung in Dobscha-Dobsina. = *Zeitschrift für Mundartforschung (Teuthonista)*. 12. évf. 1936. 149-169. old.
- Das Zunstleben in Dobscha. = *Südostdeutsches Archiv*, München, 1958. 40-46. old.
- Kulturströmungen in der Zips im Spiegel des Wortschatzes. = *Südostdeutsches Archiv*, München, 1963. 97-123. old.

Irodalom

- BENCÉNÉ FEKETE Andrea: Az utókor emlékezete. Lux Gyula, a német nemzetiségi tanítóképzés megalapítója. = *Barátság*, 9. évf. 2002. 1. sz. 3456-3457. old.
- BENCÉNÉ FEKETE Andrea: Lux Gyula – Dobsina kutatója. = *Barátság*, 9. évf. 2002. 2. sz. 3498-3499. old.
- DONÁTH Péter: A német nemzetiségi tanítóképzés kiemelkedő alakja: Lux Gyula. = *Kőrösi Tanulmányok*, 1996. 123-135. old.
- DONÁTH Péter: Lux Gyula emlékezete. = *Regio*, 8. évf. 1997. 1. sz. 195-203. old.
- DONÁTH Péter: *Iskola és politika. Az állami német nemzetiségi tanítóképzés magyarországi történetéhez 1919-1944.* Budapest 1966. Trezor Könyvkiadó, 299 p.
- FEKETE Andrea: *Német nyelvoktatás. Nyelvészet, módszertan, nemzetiségpolitika. – Deutschunterricht. Linguistik, Methodik, Nationalitätspolitik.* Kaposvár, 2003. Profilmax Kft., 128 old.

A *Bányászattörténeti Közlemények* e számának megjelenését a

Magyar Bányászati Hivatal

támogatta.